

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЖУРАВЛЬОВА ЛЮДМИЛА ВІТАЛІЇВНА

УДК 94(73):[338.23:629.786]«1989/2012»(043.3)

**ПОЛІТИКА США ЩОДО КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ КОСМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ (1989 – 2012 рр.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова МОН України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
ГОНЧАР ЮЛІЯ БОРИСІВНА,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
факультет історичної освіти,
доцент кафедри всесвітньої історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент
ГОРОДНЯ НАТАЛІЯ ДАНИЛІВНА,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри нової та новітньої
історії зарубіжних країн;

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
ЛАКШИК ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ,
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
НАН України», старший науковий співробітник
відділу трансатлантичних досліджень.

Захист відбудеться 26 червня 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, чит. зала №12.

Автореферат розісланий «24» травня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

А. Л. Пількевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю визначення ролі, яку відіграла американська держава в процесі комерціалізації космічної діяльності, та взаємозв'язку еволюції космічної політики США й формування світового космічного ринку.

Космічна політика була і залишається стратегічним напрямком та інструментом розв'язання важливих геополітичних та економічних завдань США. Від першого запуску американського супутника у лютому 1958 р. й до сьогодні, космічна галузь є символом престижу, гарантом національної безпеки та, одночасно, – рушійною силою науково-технічного та економічного прогресу США.

Звершення «холодної війни» та особливості економічного розвитку в умовах посилення світової конкуренції зумовили активізацію пошуків нових підходів до формування космічних програм, і курс на комерціалізацію космічної діяльності займав чільне місце у системі пріоритетів США та інших «космічних держав». На сьогодні комерційна космічна діяльність перетворилась у один із потужних і перспективних секторів економіки, про що свідчить щорічне зростання приватних інвестицій у цю галузь та успіхи приватного ракетобудування.

Незважаючи на довготривалий інтерес фахівців до проблем космічної діяльності США, серед зарубіжних та вітчизняних науковців відсутнє цілісне вивчення політики американських урядів щодо комерціалізації космосу. У зв'язку з цим, комерційна космічна діяльність США заслуговує цілеспрямованого і всебічного вивчення. Формування американського космічного ринку не могло відбутися без послідовної політики держави – фактично, без її відмови на монополію у космічній діяльності. Саме це й актуалізує питання ролі уряду в процесі комерціалізації космічної діяльності. Дослідження даної проблеми дозволить глибше зрозуміти природу сучасного світового тренду – комерційного використання космосу, а також – визначити роль, методи та інструменти державної політики у процесі формування новітніх секторів економіки.

Актуальність вивчення політики США щодо комерціалізації космічної діяльності зумовлена й тим, що в умовах глобальної трансформації системи міжнародних відносин ця політика набула доволі масштабного зовнішньополітичного виміру.

Теоретична та практична актуальність роботи обумовлені важливістю результатів дослідження для розвитку вітчизняної американістики та для політичних й економічних аспектів розвитку сучасної України. Розуміння підходів, яких дотримуються США у веденні своєї космічної діяльності дозволить посилити конструктивізм й ефективність міждержавної співпраці України та США.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження є складовою частиною комплексної наукової проблеми «Дослідження проблем гуманітарних наук», тема «Проблеми гуманізму і духовності в процесі викладання всесвітньої історії у вищій і середній школі», що виконується на кафедрі всесвітньої історії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (ініціативна тематика згідно з Тематичним планом науково-дослідницької роботи університету).

Мета дисертаційної роботи полягає у комплексному вивченні політики американських президентських адміністрацій кінця 1980-х – початку 2010-их рр. в процесі комерціалізації космічної діяльності: визначенні причин, концептуальних засад, методів, інструментів формування та реалізації курсу на комерціалізацію у космічній політиці США.

Досягнення дослідницької мети потребує розв'язання наступних **наукових завдань**:

- проаналізувати і систематизувати історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;
- дослідити процес формування комерційної складової в розвитку американської космонавтики та в космічній політиці США;
- проаналізувати зміст космічних програм та діяльність адміністрації Дж. Г. У. Буша щодо комерціалізації космічної галузі;
- висвітити проблему комерціалізації космосу в політиці адміністрацій Б. Клінтона та оцінити її результати;
- охарактеризувати реалізацію курсу на комерціалізацію космосу в міжнародній діяльності США кінця 1980-х – 1990-х рр.;
- дослідити космічну політику адміністрацій Дж. Буша-мол. та Б. Обама (перший президентський термін) та з'ясувати її значення в розвитку американського космічного ринку;
- проаналізувати вплив зовнішньої політики США 2000-х – поч. 2010-х рр. на процес комерціалізації космічної галузі;
- визначити сутність еволюції американського урядового курсу на комерціалізацію в 1989 – 2012 рр., охарактеризувати стан американського аерокосмічного бізнесу на поч. 2010-х рр.

Об'єктом дослідження є космічна політика США.

Предметом дослідження є комерціалізація космічної діяльності у політиці президентських адміністрацій США 1989 – 2012 рр.

Хронологічні межі роботи охоплюють 1989 – 2012 рр. Нижня хронологічна межа обумовлена початком практичної реалізації космічної програми адміністрації Дж. Г. У. Буша на тлі масштабних геополітичних змін. Верхня хронологічна межа датується роком завершення першого президентського терміну Б. Обама, в рамках якого, на наш погляд, відбулося остаточне концептуальне оформлення політики США щодо комерціалізації космосу, підкріплене результатами розвитку американської космічної галузі. Вихід за окреслені хронологічні рамки у другому розділі роботи обумовлений

потребою з'ясувати внутрішні та зовнішні чинники формування даного курсу в космічній політиці США.

Географічні межі роботи охоплюють Сполучені Штати Америки. В роботі також беруться до уваги території держав, які увійшли до так званого «космічного клубу» – СРСР/РФ, члени Європейського космічного агентства (Франція, Великобританія та ін.), Китай, Японія, Індія, Україна та низка близькосхідних держав, відносини з якими впливали на космічну політику американських адміністрацій.

Методологія дисертаційного дослідження базується на принципі історизму – сукупності історичних методів наукового пізнання, які спрямовані на розуміння й неупереджену інтерпретацію процесів минулого, критичне осмислення джерел. Вибір конкретних методів обумовлений специфікою предмету, завдань та джерельної бази дослідження.

Використання історико-генетичного й проблемно-хронологічного методів дозволило створити цілісну картину комерціалізації космічної діяльності, як специфічної сфери державної політики США та тенденції розвитку американської й світової космонавтики. Водночас застосовувалися методи факторного аналізу, порівняльно-історичний та метод періодизації.

Застосування синхронного методу надало змогу встановити взаємозв'язок і взаємовплив внутрішніх та зовнішніх аспектів у космічній політиці США та в процесі комерціалізації космічної галузі. Метод діахронічного аналізу дозволив встановити сутнісно-часові зміни у космічній політиці США та виокремити певні стадії у формуванні та змістовному наповненні курсу на комерціалізацію.

В процесі формування концепції дослідження та з метою виявлення характерних рис розвитку космічної галузі та космічної політики США застосовувалися загальнонаукові методи індукції та дедукції, аналізу й синтезу. Різні аспекти процесу комерціалізації космічної діяльності, в тому числі, й питання співвідношення між державними й приватними учасниками в цьому процесі, були досліджені шляхом системного аналізу. Потреба виявлення структурних зв'язків та розподілу повноважень всередині державної системи управління космічної галузі зумовила використання структурно-функціонального та інституційного методів. Оскільки ключове значення серед використаних джерел належить нормативно-правовим актам виконавчої влади, законам та міжнародним договорам, до них було застосовано метод політико-правового аналізу. В дослідженні використані різноманітні дані, отримані за допомогою методу статистичного аналізу.

З метою визначення характеру впливу трансформацій системи міжнародних відносин в роботі були використані підходи, напрацьовані в рамках теорії міжнародних відносин, зокрема, концепцій «холодної війни», постбіполярності та однополярності, концепцій «жорсткої» та «м'якої» сили.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю поставлених автором завдань і полягає, перш за все, у постановці проблеми ролі американських адміністрацій кінця 1980-х – початку 2010-их років в

процесі комерціалізації космічної діяльності, яка до цих пір не розглядалася як предмет окремого комплексного аналізу у вітчизняній та зарубіжних історіографіях.

Нові наукові положення, отримані особисто автором, які виносяться на захист, полягають у наступному:

Вперше:

- на основі міждисциплінарного підходу досліджено проблему комерціалізації космічної діяльності у політиці США;
- систематизовано історіографію проблеми комерціалізації космічної діяльності, виділено етапи її формування та основні напрямки досліджень;
- здійснено аналіз дефініції «комерціалізація космічної діяльності» в історіографії та надано авторське визначення поняття в контексті політики американських урядів;
- з'ясовано бачення президентськими адміністраціями 1989 – 2012 рр. місця і ролі комерціалізації космосу у системі національних інтересів США;
- визначено рівень пріоритетності різних секторів космонавтики для американського уряду та аерокосмічного бізнесу.

Удосконалено:

- знання про процес законодавчого та інституційного забезпечення функціонування космічної галузі США;
- підходи до оцінювання ефективності заходів державної влади в процесі комерціалізації космічної діяльності;
- знання щодо основних напрямків комерційної космічної діяльності в зазначений хронологічний період;
- висновки щодо розуміння місця і ролі американського космічного бізнесу у реалізації космічної політики США.

Отримали подальший розвиток:

- систематизація та аналіз джерел, що висвітлюють політику американської державної влади в космічній галузі;
- дослідження еволюції космічної політики США;
- вивчення ролі США, як космічної держави в контексті міжнародної конкуренції та співпраці в галузі дослідження та використання космосу;
- розкриття окремих аспектів космічної політики США щодо України.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання проведеного дослідження при розробці нормативних та спеціальних курсів з новітньої історії вузів різного профілю. Висновки та результати вивчення історії комерціалізації космічної діяльності США також можуть бути використанні для подальших наукових досліджень з дотичних проблем.

Одночасно, детальний аналіз американського досвіду комерціалізації космосу, надає змогу фахівцям української космічної сфери більш чітко оцінити можливості та перспективи розвитку галузі. В умовах активізації українсько-американського співробітництва щодо освоєння й використання

космосу, висновки, зроблені у роботі, розширюють спектр знань із міжнародної космічної політики США.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й матеріали дослідження обговорено на засіданнях кафедри всесвітньої історії факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та у доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції «П'яти Драгоманівські читання молодих істориків: Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії» (Київ, 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Стратегії партнерства і співробітництва у контексті актуальних проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин» (Київ, 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Проблеми ядерної безпеки сучасного світу і Україна» (Київ, 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Україна і США: досвід та перспективи співпраці» (Київ, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Трансформація стратегічної стабільності та проблеми ядерної безпеки на початку ХХІ століття» (Київ, 2016 р.).

Публікації. Результати і матеріали дисертаційного дослідження відображено в 12 статтях: 6 – у вітчизняних фахових наукових виданнях, 1 – у закордонному виданні, а також – у 5 збірниках наукових праць.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури із 338 найменувань (36 сторінок) та 2-х додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких основний текст – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** розкривається актуальність дослідження, визначається його зв'язок з науковими програмами, формулюється мета і завдання, обґрунтовуються хронологічні межі, характеризуються наукова новизна та практичне значення дисертації, наводяться відомості про апробацію роботи.

У першому розділі **«Історіографія та джерельна база дослідження»** аналізується стан наукової розробки теми та характеризується її джерельна база.

У підрозділі 1.1. **«Стан наукової розробки проблеми»** аналізується наукова література, присвячена питанням розвитку американської космонавтики та космічної політики США, що умовно поділена на чотири групи.

Перша група складається з праць американських дослідників і становить основу історіографічної бази дослідження. Їх аналіз дозволяє простежити процес формування і виділення в окремий напрямок вивчення проблеми комерціалізації в космічній політиці США.

Від початку космічної ери й до кінця 1970-х рр. основна увага американських дослідників була зосереджена на проблемах космонавтики, пов'язаних із радянсько-американським суперництвом і реалізацією

масштабної програми «Аполлон» (праці політологів Дж. Логсона та А. Лейвана).

Період 1980-х рр. характеризується активізацією дослідницького інтересу до питання комерціалізації космосу, що обумовлено високим пріоритетом, який було надано космічній галузі президентами Р. Рейганом та Дж. Г. У. Бушем. Обговорення в експертному середовищі завдання комерціалізації, висунутого Національними космічними програмами, сприяло окресленню низки дисциплінарних напрямків вивчення проблеми комерціалізації космосу, а саме: юридичний (Н. Голдмен, Б. Фот), міжнародний (У. МакДугалл), економічний та проблем державного управління (Н. Роуз, М. Маколей).

Подальші дослідження в рамках цих напрямків впродовж 1990-х рр. відзначались більш глибоким аналізом інституційних механізмів формування політики щодо комерціалізації космосу і рівня урядового регулювання галузі. Поява ґрунтовних монографій юристів та політологів – Н. Голдмена, Дж. Джонсон-Фріз, У. Кея, засвідчила актуальність та багатогранність даного питання для наукового середовища. В цей же час зростає увага до процесу комерціалізації з боку фахових істориків (робота 1995 р. П. Мак).

Від початку 2000-х рр. в науковій літературі спостерігається процес концептуалізації позицій експертів з питання ролі і участі держави у розвитку і функціонуванні космічного ринку США. З'являються й нові аспекти вивчення проблеми комерціалізації космосу в рамках виділених напрямків: питання впливу експортного контролю на комерціалізацію космосу у праці Н. Лейна та Дж. Еббі, проблема приватизації космічної техніки і технологій у праці Е. Уікс, морально-етичні проблеми комерціалізації космосу (Д. Лівінгстон) та ін. Крім того, поглиблюється вивчення комерційної складової у міжнародному співробітництві та конкуренції (С. Ейзенхауер). В останні роки в американській історіографії космічної політики з'являється низка праць, присвячених безпосередньо проблемі комерціалізації в політиці США. Серед них праці Р. Лауніса, Е. Торпа, Л. Соломона та ін.

Аналіз американської історіографії проблеми також засвідчив існування суттєвих розбіжностей між дослідниками у трактуванні дефініції «комерціалізація космічної діяльності».

Друга група об'єднує праці радянських та сучасних російських дослідників. Радянська історіографія проблеми космічної політики США представлена працями Г. Хозіна, А. Шальнева, А. Бовіна, В. Фуркало. Її становлення відбулося впродовж 1980-х рр. і характеризується негативістським підходом до висвітлення космічної політики США, що було обумовлено черговим загостренням «холодної війни». Проблеми комерціалізації космосу залишалися поза увагою цих авторів, що пояснюється надмірним акцентуванням на військові програми освоєння космосу та виключно державним характером радянської космічної промисловості.

Впродовж 2000-х рр. у Росії зростає інтерес до вивчення американської космічної програми. Одночасно, ґрунтовні роботи Ю. Караша, А. Фененка,

Є. Чуба не містять аналізу ані суті, ані історичних етапів комерціалізації космічної діяльності. Й хоча дисертація П. Лузіна містить доволі конструктивні висновки щодо ролі американського аерокосмічного бізнесу у вивченні та освоєнні космосу, російський політолог розглядає космічну політику в першу чергу як інструмент зовнішньої політики і міжнародних відносин США, продовжуючи радянську дослідницьку традицію.

Третю групу праць складає низка робіт європейських (Ж. Бламонт, А. Кокс, Х. Траа-Енджелмен) та азійських (М. Рао, В. Джараяман) дослідників, чия поява наприкінці 1980-х – 1990-х рр. підтвердила формування дослідницької проблеми – питання комерціалізації космосу у політиці США.

В розділі аналізується також доробок українських дослідників, дисертації яких склали четверту групу праць. Однак, у їх роботах, присвячених юридичним засадам функціонування міжнародних космічних комерційних організацій (юрист С. Негода) та космічній політиці Р. Рейгана (історик Д. Прошин), проблема комерційної складової у політиці США не знайшла комплексного висвітлення.

У підрозділі 1.2. *«Джерельна база дослідження»* проаналізовано джерела досліджуваної проблеми, які за інституційним принципом поділені на три групи: виконавчої гілки влади, законодавчої гілки влади і міжнародно-правові договори та документи.

До першої групи відносяться офіційні документи та інші джерела виконавчої влади США, якій належить ключова роль у формуванні та реалізації космічної політики США. Вони представлені президентськими директивами («Національна космічна політика» та директиви спеціального характеру, що присвячувались різним напрямкам космічної діяльності), виступами та промовами президентів й інших осіб виконавчої гілки влади, меморандумами, рекомендаціями спеціалізованих комісій, документами Національного управління по аеронавтиці та дослідженню космічного простору (НАСА) та директивами Національної ради з космосу, постановами Департаментів торгівлі, транспорту, космічної торгівлі, Національного управління по дослідженню океанів та атмосфери.

Другу групу джерел представляють документи законодавчої гілки влади. До цієї категорії відносяться закони загального та спеціального характеру щодо комерціалізації космосу. Також для виявлення найбільш дискусійних питань американської космонавтики в ході дослідження використовувалися законопроекти і матеріали слухань відповідних комітетів Конгресу.

Третю групу джерел складають міжнародно-правові акти та договори, що регулюють відносини США з іноземними державами та інтеграційними об'єднаннями в космічній сфері.

Також до дослідження залучені мемуари американських президентів та політиків зазначеного періоду.

У другому розділі «**Передумови комерціалізації космічної галузі США**» розглядаються історичні витоки процесу формування комерційного напрямку в космічній політиці США.

У підрозділі 2.1. «*Розвиток американської космонавтики в 1950-ті – 1980-ті рр.*» проаналізовано становлення комерційної складової у розвитку американської космічної галузі.

Визначено, що саме запуск радянського супутника у 1957 р. став потужним викликом для США й зумовив формування завдань першої Національної космічної програми США. Проаналізовано господарчий та комерційний ефект від реалізації цієї програми.

Впродовж 1960-х – поч. 1970-х рр. концентрація значних людських і матеріальних ресурсів навколо реалізації пілотованих космічних програм («Меркурій» та «Джеміні») і висадки людини на місяць за програмою «Аполлон», мала відчутний комерційний ефект. Хоча, загалом проект «Аполлон» не мав прямої економічної доцільності й розвивався в ключі «космічної гонки» наддержав, втім втілення його в життя дало потужний поштовх розвитку промисловим корпораціям (Груман Корпорейшн, Дженерал Дайнемікс та ін.) Крім того, побічним результатом виконання програм стало техніко-технологічне оновлення американського виробництва товарів масового споживання.

Вичерпаність на середину 1970-х рр. мотиваційного та технічного потенціалу проекту «Аполлон» призвела до перегляду та деталізації завдань космічної політики США. Директива Дж. Картера 1978 р. вперше вводить термін «комерційна космічна діяльність» до переліку базових завдань американської програми освоєння космосу. Але, певна інерційність космічної галузі США не сприяла формуванню інтересу приватного бізнесу до космічної діяльності.

Потужний, та одночасно проблемний розвиток американської космонавтики впродовж президентства Р. Рейгана, актуалізував питання комерціалізації космічної діяльності для американського керівництва. Глибока криза американської космонавтики, викликана катастрофою шаттлу «Челленджер», стала потужним поштовхом до переосмислення функціональних засад американської космічної політики.

Однак, перші спроби практичного втілення комерціалізації космічної галузі показали значні протиріччя між урядовим баченням цього процесу та реаліями космічного ринку. Непохитність позиції адміністрацій Р. Рейгана щодо магістральної ролі в розвитку американської космонавтики багаторазової транспортної космічної системи «Спейс Шаттл» засвідчила відсутність чіткої урядової концепції комерціалізації космічної галузі. Обрання ж приватизації в якості основного інструменту комерціалізації космосу(зокрема на прикладі системи дистанційного зондування Землі) виявилось повним провалом і засвідчило необхідність віднайдення урядом більш дієвих механізмів формування космічного бізнесу в США.

У підрозділі 2.2. «*Міжнародні чинники в процесі формування космічної політики США*» охарактеризовано вплив міжнародних чинників на формування та розвиток комерційного напрямку космічної політики США.

Враховуючи, що впродовж 1950-х – 1980-х рр. космічна політика США розвивалася в логіці циклів «холодної війни», аналізується вплив періодів загострення та розрядки радянсько-американських відносин на стан міжнародної взаємодії у космосі. Долучення Франції (1965 р.), Японії та Китаю (1970 р.), Великобританії (1971 р.) до «космічного клубу» поставило США перед необхідністю вироблення єдиних міжнародних правил освоєння та використання космосу. Крім того, вивчення національних космічних програм засвідчило прагматичний характер їхньої космічної діяльності.

Зрештою, цей прагматизм європейських космічних програм створив передумови для утворення у 1975 р. Європейського космічного агентства. Одне із головних його завдань – забезпечення комерційних вигод, було втілене у оволодінні на сер. 1980-х рр. європейською ракетною «Аріан» половини світового ринку комерційних запусків у космос.

Завершення «холодної війни» поставило перед США низку потужних викликів. Космічна галузь залишалася вдалим полем для налагодження міжнародного діалогу після руйнування «біполярної системи» міжнародних відносин. Одночасно, космічна політика ставала відображенням загального налаштування керівництва США на «силовий» чи «м'який» сценарій світового лідерства: використання або військового потенціалу американської космічної галузі, або потенціалу кооперації з іншими космічними державами.

У третьому розділі «**Проблема комерціалізації космічної галузі у діяльності президентських адміністрацій США 1990-х рр. (внутрішньо- та зовнішньополітичний виміри)**» досліджено космічну політику президентських адміністрацій США 1990-х рр. та її результати в процесі комерціалізації космічної галузі.

У підрозділі 3.1. «*Пріоритети і суперечності космічної політики Дж. Г. У. Буша*» здійснено аналіз місця і ролі комерційної складової у космічній програмі та діяльності адміністрації Дж. Г. У. Буша.

На відміну від попередніх президентів, Дж. Буш-ст. поставив космічну програму на порядок денний від самого початку свого президенства. Виголосивши амбітні плани у «Ініціативі по дослідженню космічного простору» (англ. Space Exploration Initiative), президент, однак, не мав чіткої концепції щодо її втілення. Найбільш виразно протиріччя у космічній політиці Дж. Г. У. Буша окреслилися у конфлікті між президентською адміністрацією та консервативно налаштованим НАСА. За допомогою новоствореної Національної ради з космосу і особисто віце-президента Д. Куейла, було вироблено концепцію освоєння космосу «швидше, краще, дешевше», яка передбачала вдосконалення космічних систем за умов бюджетних скорочень шляхом поєднання зусиль урядового і неурядового секторів.

Крім того, важливим напрямком діяльності адміністрації Дж. Г. У. Буша стало проведення структурних змін у транспортній космічній галузі. Задекларований перехід до масового використання приватних одноразових ракето-носіїв мав подолати стримуючий ефект «Спейс Шаттлів» у розвитку американського ринку, і посилити позиції США в конкуренції з європейською космічною галуззю. Одночасно сферою вже традиційних зусиль уряду в напрямку комерціалізації залишався проект дистанційного зондування Землі «Лендсат».

Нова міжнародна ситуація створила сприятливі умови для розвитку американських компаній – виробників супутникового обладнання та ракето-носіїв, розширивши можливості для співпраці на комерційній основі. Втіленням чого стало, зокрема, широке співробітництво з аерокосмічною галуззю РФ. Одночасно, головним завданням зовнішньої космічної політики США було забезпечення ядерного нерозповсюдження.

У підрозділі 3.2. *«Політика щодо комерціалізації космічної діяльності та її результати за президенства Б. Клінтона»* висвітлено процес комерціалізації космосу у контексті внутрішньої і міжнародної діяльності урядів США впродовж 1993 – 2000 рр.

Прагматичніше оцінюючи перспективи використання космосу, Б. Клінтон не надавав космічній галузі амбітної риторики. Протягом першого президентського терміну діяльність його адміністрації у космічній сфері зводилася в основному до «бюджетних воєн» з Конгресом навколо програми орбітальної станції «Фрідом». Позиція Б. Клінтона, відображена у директиві 1996 р., полягала у поступовій відмові космічного ринку від прямих федеральних субсидій і звільненні від урядового контролю там, де це можливо без загрози національній безпеці. НАСА отримало припис віддавати перевагу закупівлі кінцевих продуктів і послуг космічного ринку перед підрядними формами роботи. Крім того, переконавшись у неможливості приватизації системи дистанційного зондування Землі «Лендсат», уряд спрямував свої зусилля на зняття ліцензійних обмежень використання приватними компаніями даних, отримуваних її супутниками.

Друга половина 1990-х рр. стала важливим періодом узгодження питань комерціалізації з проблемами національної безпеки в космічній політиці США. За активної підтримки Конгресу урядові вдалося зняти елементи безпекового контролю з діяльності системи Джі Пі Ес, яка, залишаючись у власності Міністерства оборони США, перетворилась у одну із найбільш привабливих сфер приватного інвестування.

Результати урядових заходів щодо комерціалізації космосу знайшли відображення у досягненнях транспортної галузі – у 1998 р. послуги приватних запусків у космос перевищили виконувані державою. Одночасно ці успіхи були обумовлені збільшенням попиту на продукцію телекомунікаційної галузі – явище відоме як «супутниковий бум».

В той же час «жорстка» позиція урядів Б. Клінтона у питанні експортного контролю на міжнародній арені створювала значні перепони для функціонування американського космічного бізнесу.

Увага американських адміністрацій до питання нерозповсюдження обумовила подальше розширення комерційного співробітництва у космічній галузі з країнами пострадянського простору, в тому числі – й з Україною.

У четвертому розділі **«Державна політика по забезпеченню розвитку американського космічного ринку у 2000-х – на поч. 2010-х рр.»** досліджено внутрішню і зовнішню політику адміністрацій Дж. Буша-мол. та Б. Обами (перший президентський термін), з'ясовано її значення в розвитку американського космічного ринку.

У підрозділі 4.1. *«Курс на комерціалізацію в космічній політиці Дж. У. Буша та Б. Обами (перша адміністрація)»* розглянуто процес трансформації космічної політики США, концептуальне оформлення та практичне втілення курсу на комерціалізацію космічної діяльності в 2001 – 2012 рр.

Впродовж 2000-х рр. продовжувалась складна ревізія концепції космічної політики США, каталізатором якої стала катастрофа шаттлу «Колумбія». «Ініціатива» космічних досліджень Дж. У. Буша 2004 р. стала одночасно й результатом напрацювань 1990-х рр., й відображенням широкої дискусії, яка розгорнулася в американському експертному середовищі навколо стратегічних цілей космічної програми. Найбільш повно трансформація космічної політики США проявилася у галузі пілотованих польотів, яка стала і залишається ключовим елементом комерційної космічної діяльності. Дж. У. Бушу довелося піти на об'єктивно необхідний і складний, за умов існуючих міжнародних зобов'язань, крок – відмовитися від продовження експлуатації «Спейс Шаттлів».

Потреба збалансувати космічну політику США активізувала урядові зусилля з розвитку американського космічного ринку. Обрані заходи – відняття законодавчих бар'єрів на приватні польоти у космос і до приватизації системи дистанційного зондування Землі – різною мірою сприяли реалізації поставлених завдань. Визнання ролі бізнесу та утвердження курсу на комерціалізацію як провідного напрямку космічної політики відбулося в рамках Національної космічної політики Дж. Буша-мол. 2006 р.

Результати розвитку космічного ринку були засвідчені активною лобістською діяльністю бізнесу – його тиском на уряд та Конгрес з метою зняття обмежень. Саме готовність і інтерес бізнесу до масштабних комерційних космічних проектів стали підґрунтям для оформлення поглядів і підходів першої адміністрації Б. Обами до космічної політики.

Директива Б. Обами 2010 р. вперше не лише вивела комерціалізацію на перше місце серед цілей та сфер космічної діяльності США, але й надала розширеного роз'яснення терміну «комерціалізація» щодо політики уряду

США. Першим успішним стартом ракети «Фалькон-9» компанії «Спейс Ікс» було започатковано нову еру у розвитку американської космонавтики.

У підрозділі 4.2. «Зовнішня політика США та комерціалізація космічної діяльності на початку XXI століття» проаналізовано вплив зовнішньої політики США на процес комерціалізації космічної галузі 2000-х – поч. 2010-х рр.

Початок 2000-х рр. характеризується певним розбалансуванням міжнародного діалогу у космічній сфері, що стало прямим і закономірним результатом більш глобальних змін у зовнішній політиці США. Порядком денний міжнародної космічної політики США, що традиційно визначався питанням експортного контролю, був доповнений проблемою витоку космічних технологій на користь таких держав як Іран, Ірак, Сирія, КНДР. Об'єктивно це позначалось на позиціях американського космічного бізнесу, результатах конкуренції з Європою та міжнародному співробітництві під егідою США.

Міжнародна космічна станція, яка від початку реалізації проекту мала для США виключне геополітичне значення, впродовж 2000-х рр. стала вдалим полем для досягнення компромісів у американській зовнішній політиці. Саме для завершення її будівництва урядом Дж. Буша-мол. були здійснені виключення в системі правил експортного контролю. До того ж, нагальна потреба уряду у приватних перевізниках, викликана згортанням проекту «Спейс Шаттл», обумовила розробку програми «Комерційні орбітальні транспортні послуги» 2006 р. для координації доставки вантажів, а згодом і екіпажів на міжнародну станцію приватними компаніями. Її ефективність була доведена вже наприкінці першого президентського терміну Б. Обама.

Пошук шляхів відновлення балансу міжнародної космічної політики першою адміністрацією Б. Обама відбувався в контексті втілення загальнонаціональної стратегії «м'якої сили», суть якої полягала у здатності Сполучених Штатів домагатися поставлених цілей шляхом добровільної участі партнерів і загальної симпатії до країни. Саме цей підхід ліг в основу президентської директиви 2010 р. і означав дійсно широку інтернаціоналізацію космічної діяльності. Усвідомлюючи згубність для американських приватних компаній занадто жорстких обмежень системи експортного контролю, адміністрація Б. Обама розпочала її глибоку реформу, яка тривала до завершення його президентства.

У **Висновках** узагальнено основні результати дисертаційного дослідження та викладено основні положення, які виносяться на захист:

– Аналіз робіт американських, радянських/російських, низки європейських й азійських, та вітчизняних фахівців з космічної політики США засвідчив, що формування історіографії проблеми відбувалось одночасно із процесом розвитку космонавтики. Вивчення доробку американських науковців, як найбільш ґрунтового і масштабного, дозволило виділити чотири етапи розвитку історіографії, кожен з яких став об'єктивним відображенням змін

стратегічного курсу американського керівництва щодо використання космосу. В рамках цих етапів, відбулося оформлення низки дисциплінарних напрямків вивчення процесу комерціалізації космічної діяльності в США, а саме: 1) юридично-правничі студії, спрямовані на аналіз законодавчого оформлення космічного ринку в США; 2) міжнародний – вивчення комерційного аспекту у міжнародних відносинах і міждержавній кооперації в сфері космосу; 3) економічний – дослідження процесів комерціалізації в окремих сферах космічної діяльності (телекомунікація, ДЗЗ, транспортування і запуски); 4) проблем державного управління – фахові дискусії щодо участі та ролі держави в процесі комерціалізації космосу. Власне історичний напрямок досліджень, присвячених певним напрямкам політики уряду США щодо комерціалізації космічної діяльності, представлений низкою праць, що на даний момент не забезпечують системного і всебічного висвітлення і розуміння проблеми. Систематизована за інституційним принципом джерельна база є достатньо репрезентативною. Вона дозволяє успішно вирішити поставлену проблему відповідно до зазначеної мети, завдань та хронологічних меж.

– Визначено, що вже в перше десятиліття розвитку американської космонавтики, вона продемонструвала свій комерційний потенціал – через зародження ринку телекомунікаційних супутникових послуг. Ідея комерціалізації космічної діяльності, вперше зафіксована в директиві Дж. Кратера, здобула повноцінного ідейного обґрунтування і перших спроб реалізації в президентство Р. Рейгана. Попри відсутність чіткої урядової концепції, попри обмеженість та суперечливість державних заходів, ідея комерціалізації космічної галузі вже наприкінці президенства Р. Рейгана виділяється в самостійний напрямок урядової політики поруч із безпековим і цивільним напрямками. До того ж, суперництво наддержав, в логіці якого розвивалася американська космонавтика впродовж більше ніж тридцяти років, здійснювало як гальмуючий, так і гальванізуючий вплив на процес і політику комерціалізації космічної діяльності США. Необхідність забезпечення космічного лідерства зумовлювала пошук американським керівництвом найбільш ефективних механізмів розвитку галузі, серед яких пріоритет надавався залученню приватного бізнесу. З середини 1970-х рр. американська першість у космосі отримала суттєвий виклик в результаті утворення Європейського космічного агентства як комерційно орієнтованої структури, що стало одним із вирішальних чинників в процесі закріплення комерційного напрямку космічної діяльності США.

– Встановлено, що певна ейфорія від геополітичної перемоги над СРСР стала спонукальним мотивом для Дж. Г. У. Буша продемонструвати космічне лідерство США. Амбіції та масштабні плани президента втілились у «Ініціативу» щодо освоєння космосу 1989 р., яка містила, в тому числі, завдання пілотованого польоту і висадки людини на Марс. Результатом оголошення такої вартісної і технічно складної програми стало протистояння по лінії президент – керівництво НАСА, президент – Конгрес, яке отримало

показову назву «марсіанські війни». Стимулювання участі приватних структур у використанні космосу мало стати головним засобом збереження президентської ініціативи в умовах її жорсткої критики в суспільстві. Незважаючи на те, що державні закупівлі приватної техніки і послуг та вдосконалення законодавчої бази комерційної космічної діяльності не змогли врятувати ініціативу Дж. Г. У. Буша, – подальше розширення приватної ініціативи у сфері космічного транспортування заклало підґрунтя для перегляду наступними адміністраціями фундаментальних принципів функціонування американської космічної галузі.

– Аналіз космічної політики адміністрацій Б. Клінтона засвідчив, що космічна тематика не мала високого пріоритету для президента-демократа, проте імпульс, наданий розвитку галузі космічною політикою Дж. Г. У. Буша, унеможливив ігнорування новим президентом її проблем. Необхідність розробки власної космічної політики для Б. Клінтона була зумовлена дискусією, що розгорнулася у політичних колах та бізнес-середовищі з питань обсягів та методів участі держави у процесі стимулювання космічного бізнесу. Зрештою, урядом у 1996 р. було видано директиву, яка цілком співзвучно з базовим курсом адміністрації на балансування державного бюджету, висунула завдання зменшення, а згодом і повного скасування федеральних субсидій підрядчикам державних космічних програм. Таке цілепокладення означало вироблення урядом більш глибокого та комплексного бачення сутності політики комерціалізації космічної діяльності, а саме – створення повноцінного космічного ринку шляхом зменшення державної опіки над авіакосмічним сектором. Другий термін президенства Б. Клінтона був позначений заходами з обмеження державного контролю в різних сегментах космічного ринку, які стали найбільш ефективним урядовим інструментом комерціалізації космічної галузі і забезпечили розвиток таких секторів.

– Доведено, що утвердження курсу на комерціалізацію космосу впродовж 1990-х рр. відбувалося під суттєвим впливом європейської конкуренції та загрози втрати контролю над космічними технологіями подвійного призначення в результаті розпаду СРСР. Проблема експортного контролю стала визначальною у зовнішньополітичному курсі щодо РФ та колишніх республік Радянського Союзу, включаючи Україну. Саме контакти на комерційних засадах на рівні приватних структур стали основним методом утримання контролю над російською космічною політикою. Одночасно, комерційні важелі стали ефективним інструментом у процесі заохочення урядом США широкого міжнародного співробітництва в космосі, яким став проект Міжнародної космічної станції. Цей проект дозволяв вирішити основне завдання американської космічної політики 1990-х рр. – скорочення державних витрат, що актуалізовувалось, в тому числі, по мірі розуміння неефективності американського проекту орбітальної станції «Фрідом». Крім того, залучення РФ до проекту міжнародної станції дозволяло урівноважувати конкуренцію між

США та Європейським космічним агентством й комерційно «прив'язати» російську космічну галузь до американського ринку.

– З'ясовано, що правління адміністрацій Дж. У. Буша стало періодом фундаментальної трансформації космічної політики США. Каталізатором перегляду стану та перспектив американської космонавтики стала катастрофа шаттлу «Колумбія» 2003 р. Результати цього перегляду знайшли відображення у президентській ініціативі 2004 р., яка висунула завдання остаточного закриття проекту «Спейс Шаттл» до 2010 р., здійснивши відхід від парадигми функціонування космічної галузі США. Зрештою, головною заслугою адміністрації Дж. У. Буша можна вважати не стільки концептуалізацію курсу на комерціалізацію космосу, скільки її практичні кроки в цьому напрямку. Серед них – урядова ініціатива, яка узаконила суборбітальні польоти на приватних космічних кораблях громадян на свій страх і ризик, що започаткувало епоху космічного туризму. Цей та інші урядові кроки стали одночасно й відповіддю на активну лобістську діяльність окріплого космічного бізнесу. Остаточне оформлення партнерських паритетних відносин між урядом і бізнесом в процесі комерціалізації космосу відбулося вже за першого президентства Б. Обама. Зберігаючи головні перспективи та цілі США в космосі, включаючи пілотований політ на Марс, директива 2010 р. центральне місце у їх реалізації відводила приватній ініціативі.

– Встановлено, що на фоні боротьби Дж. У. Буша із тероризмом, проблема нерозповсюдження космічних технологій набула нового звучання. «Жорстка позиція», яку зайняв уряд Дж. У. Буша у питанні експортного контролю, призвела, по-перше, до зниження рівня міжнародної довіри до політики Сполучених Штатів, по-друге, до відтоку комерційних клієнтів космічного ринку в Європу. Виключення щодо обмежень експортного контролю становив лише проект Міжнародної космічної станції, який мав для США важливе стратегічне і економічне значення. Заява Б. Обама щодо продовження строку експлуатації станції і положення директиви 2010 р. про її перетворення на випробувальний полігон для приватного сектору, стали логічним підсумком участі бізнесу в проекті. У контексті переходу до моделі «м'якої сили» у міжнародних відносинах, за часів першої адміністрації Б. Обама було розпочато й реформу системи експортного контролю, перші здобутки якої втілилися у рішенні виключити космічні супутники із списку боєприпасів США. Зусилля Б. Обама сприяли поверненню США іміджу «першого серед рівних» в клубі космічних держав.

– Доведено, що впродовж останніх трьох десятиліть політика США в сфері комерціалізації космосу пройшла шлях: від переконаності Р. Рейгана у перспективності даного напрямку, через його закріплення в космічній політиці президентських адміністрацій 1990-х рр., до визнання пріоритетної ролі комерціалізації у виконанні завдань космічної програми США часів Дж. У. Буша та її остаточного концептуального оформлення в перший термін правління Б. Обама. В рамках реалізації курсу на комерціалізацію

американськими урядами було випробувано низку інструментів і методів: від прямої приватизації державних космічних активів до мінімалізації державного контролю над космічними технологіями; від скорочення державного фінансування космічних програм до прямих приписів НАСА забезпечувати виконання власних проектів виключно на ринкових засадах. Важливими напрямками урядової діяльності стали: сприяння законодавчому оформленню американського космічного ринку та використання потенціалу міждержавної кооперації з мирного використання космосу. Найбільш наочно ця еволюція простежується в наповненні та конкретизації дефініції комерціалізація в національних програмах американських урядів. Відтак, у дисертації на основі детального аналізу американських державних документів та конкретних заходів американських урядів було сформовано авторське бачення змісту поняття «комерціалізація космічної діяльності». Під яким ми розуміємо цілеспрямовану політику держави з формування ринку комерційно доступних товарів і послуг в космічній галузі, у якому ініціатива та ризики підприємницької діяльності покладаються на приватних гравців. Саме таке змістовне наповнення терміну і відображає концепцію дослідження, а саме – вирішальний вплив урядової політики в процесі комерціалізації космічної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях, які відображають основні результати дисертаційного дослідження:

1. Журавльова Л. В. Виклики та проблеми космічної політики США в умовах трансформації системи міжнародних відносин (кінець 1980-х – початок 1990-х рр.) / Л. В. Журавльова // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К: ВІР УАН, 2012. – Випуск 67 (№12). – С. 141 – 147.

2. Журавльова Л. В. Америко-російське космічне співробітництво в контексті курсу на комерціалізацію галузі (1990-і рр.) / Л. В. Журавльова // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : наук. зб. / Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. – К.: Сталь, 2013. – Випуск 3 (67) – С. 82 – 89.(видання входить до наукометричної бази даних «РИНЦ»).

3. Журавльова Л. В. Політика США по залученню приватного сектору до використання результатів космічної діяльності (кінець 1980-х – початок 1990-х рр.) / Л. В. Журавльова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 1. – Ч.2. – С. 129 – 134.(видання входить до наукометричної бази даних «РИНЦ»).

4. Журавльова Л. В. Американсько-європейські відносини в космічній галузі в контексті процесів її комерціалізації у 1990-ті рр. / Л. В. Журавльова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки: зб. наукових праць. – К.: Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Випуск 12 – С. 220 – 225.

5. Журавльова Л. В. Проблема експортного контролю та політика США щодо комерціалізації космічної діяльності у 1990-ті – 2010-ті роки / Л. В. Журавльова // Воєнно-історичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету оборони України. – К.: ЦП «Компринт», 2016. – Вип. 3(21) – С. 34 – 40.

6. Журавльова Л. В., Гончар Ю. Б. Космічна політика США в контексті припинення гонки озброєнь / Л. В. Журавльова, Ю. Б. Гончар // Грані: науково-теоретичний альманах. – Дніпро: «Грані», 2017. – Том 20, №3(143). – С. 68 – 75. (видання входить до наукометричної бази даних «Index Copernicus»).

**Публікації, які додатково відображають наукові результати
дисертаційного дослідження:**

7. Zhuravlyova L. V. The problem of definition term the commercialization of outer space in USA: historiographical aspect / L. V. Zhuravlyova // Social Economics: XXI Century's Actual Problems. – Tbilisi: faculty of Business-engineering of technical university of Georgia, 2016. – №2 – С. 140 – 147.

8. Журавльова Л. В. Напрями і результати комерціалізації космічної галузі США у 1990-і рр. / Л. В. Журавльова // Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків. К.: Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Випуск 1 (5) – С. 400 – 408.

9. Журавльова Л. В. Інституційні механізми формування космічної політики США та її комерційної складової / Л. В. Журавльова // Проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. – К.: КиМУ, 2015. – Вип. 10 – 11. – С. 68 – 80.(видання індексується Google Scholar).

10. Журавльова Л. В. Проект Міжнародної космічної станції у космічній політиці США (середина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) / Л. В. Журавльова // Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: [зб. наук. праць / наук. ред. С.В. Толстов]. – К: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2015. – С. 202 – 207.

11. Журавльова Л. В. До проблеми комерціалізації космічної діяльності США / Л. В. Журавльова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.

Серія 6. Історичні науки: зб. наукових праць. К.: Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2016. – Випуск 14 – С. 173 – 183.

12. Журавльова Л. В. Американсько-українські відносини у сфері космічної діяльності(комерційний аспект) / Л. В. Журавльова // Американська історія та політика: науковий журнал. К: Київський національний університет імені Т.Шевченка, 2016. – №1 – С. 63 – 72.

АНОТАЦІЯ

Журавльова Л. В. Політика США щодо комерціалізації космічної діяльності (1989 – 2012 рр.)– На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена вивченню комерціалізації космічної діяльності у політиці президентських адміністрацій США 1989 – 2012 рр. На основі широкої джерельної бази встановлено провідну роль виконавчої гілки влади у процесі комерціалізації космічної діяльності США. Автором виведено власне бачення сутності та змістовного наповнення поняття «комерціалізація космічної діяльності», під якою у роботі розуміється цілеспрямована політика держави з формування ринку комерційно доступних товарів і послуг в космічній галузі, у якому ініціатива і ризики підприємницької діяльності покладаються на приватних гравців.

У дисертаційному дослідженні висвітлено еволюцію курсу на комерціалізацію в космічній політиці американських урядів кінця 1980-х – початку 2010-х рр. Доведено, що політика США в сфері комерціалізації космічної діяльності пройшла шлях від усвідомлення державою перспективності даного напрямку до її остаточного концептуального оформлення на сьогодні. З'ясовано, що комерційні важелі стали ефективним інструментом у процесі заохочення урядом США широко міжнародного співробітництва в космосі.

Ключові слова: космічна політика США, комерціалізація, космічна діяльність, постбіполярний світ, космічний ринок, космічне співробітництво.

АННОТАЦИЯ

Журавлева Л. В. Политика США по коммерциализации космической деятельности (1989 – 2012 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена изучению коммерциализации космической деятельности в политике президентских администраций США 1989 - 2012 гг. На основе широкой базы источников установлено ведущую роль исполнительной ветви власти в процессе коммерциализации космической деятельности США. Автором сформировано видение сущности и содержательного наполнения понятия «коммерциализация космической деятельности», под которой в работе понимается целенаправленная политика американского государства по формированию рынка коммерчески доступных товаров и услуг в космической отрасли, в котором инициатива и риски предпринимательской деятельности возлагаются на частных игроков.

В диссертационном исследовании отражена эволюция курса на коммерциализацию в космической политике американских правительств конца 1980-х – начале 2010-х гг. Выявлено, что политика США в сфере коммерциализации космической деятельности прошла путь от осознания государством перспективности данного направления до ее окончательного концептуального оформления на современном этапе. Выяснено, что коммерческие рычаги стали эффективным инструментом в процессе поощрения правительством США широко международного сотрудничества в космосе.

Ключевые слова: космическая политика США, коммерциализация, космическая деятельность, постбиполярный мир, космический рынок, космическое сотрудничество.

SUMMARY

Zhuravlyova L. V. U.S. Policy on commercialization of space activities (1989 – 2012). – Manuscript.

The dissertation for the degree of the Candidate of historical sciences, specialty 07.00.02 – World History. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to research of the commercialization of space activities in the United States presidential administrations policy in 1989 – 2012. Based on a broad base of sources, the leading role of the executive branch of power in the process of commercialization of US space activities has been defined. The author argues that the problem of definition the essence of the concept «commercialization of space» was interpreted differently among researchers in connection with the lack of a clear definition of this term in official American documents concerning space policy. It has formed a vision of the essence and content of the concept of «commercialization of space activities», which is understood in the work as the goal-oriented policy of the American state to create a market for commercially available goods and services in the space industry, in which the initiative and risks of entrepreneurial activity are laid on private players.

The dissertation study displays the evolution of the course on commercialization in the space policy of American governments of the late 1980s - early 2010s. As far as it is concerned, the US space program of George. HW Bush presidential administration had a high priority and it laid the foundation for the reviewing fundamental principles of the American space industry by next administrations. The study characterizes the results of government measures regarding space commercialization during the reign of Bill Clinton. Furthermore, there was an allocation of the US commercial space policy during the 1990's which was significantly influenced by the European competition and the threat of loss of the dual technologies control as a result of the USSR collapse.

The paper analyzes the causes, nature and consequences of profound changes in US space policy, which took place during the 2000s. The dissertation also investigates the government measures of G. Bush Jr. as to the involvement of the private sector to use the results of space. The study elucidates the role played by the American space business in the design of views and approaches of the first administration of Barack Obama to the space policy of the United States. Needless to say that US policy in the field of commercialization of space activities has gone from a state of awareness prospects of this direction until its final conceptual design for today. Moreover, the commercial levers have become an effective tool in the process of US government encouragement to a broad international cooperation in space.

Keywords: US space policy, commercialization, space activities, post-bipolar world, space market, space cooperation.